

Secundæ principali difficultati satisit.

14. Atque ex his (ut ad difficultatem posteriorem respondeamus) infertur primo, aliquando posse contingere, ut aliquis homo in uno tantum peccato moriatur sine speciali peccato impenitentiae, nimirum, si nec voluntatem directam habuerit non pœnitendi, neque etiam indirectam, ut si morte preveniatur prius quam de pœnitentia agenda cogitare possit. Extra hunc vero casum verum est neminem mori in peccato mortali, quin peccatum impenitentiae, seu malitiam ejus (quod perinde est) priori peccato adjungat, et propter hoc etiam puniatur, juxta illud Jerem. 8: *Nullus est qui agat pœnitentiam super peccato suo, non sunt confusi, erubescere nescierunt; idcirco cudent inter corruentes, dicit Dominus*, ut ibi exponit Hieronymus. Neque hoc est ullum inconveniens, sed maxime consentaneum divinae justitiae.

15. Secundo infertur, non esse necessarium, ut peccatum impenitentiae semper includat triplicem malitiam, contra triplicem obligationem supra declaratam. Hoc facile patet, imprimis quando hoc peccatum fit per modum omissionis absque directo proposito; quia illa omissione non est peccatum, nisi pro eo tempore, pro quo urget præceptum pœnitentiae. Non est autem necesse ut illæ tres obligationes semper eodem tempore concurrant; nam pro aliquo tempore obligare potest ratio justitiae, pro quo sola ratio charitatis per se non obligaret; et tunc omissione illa habebit tantum specificam malitiam virtuti pœnitentiae contraria; contra charitatem autem Dei, vel sui, solum erit eo generali modo, quo cetera peccata sunt contra charitatem. At vero, si contingat illas tres obligationes simul et pro eodem tempore concurre, ut maxime videtur contingere in articulo mortis, non censeo inconveniens admittere tunc impenitentiam habere triplicem illam malitiam; nam includit tres circumstantias diversarum rationum, et contra diversa præcepta propria et specifica, et per se ac sigillatim obligantia. Atque hinc etiam constat quid dicendum sit, quando impenitentia est per propositum formale non pœnitendi; nam inspicendum est pro quo tempore velit quis non pœnitere; nam si illud tempus sit pro quo obligat sola ratio justitiae, ut fortasse nunc est tempus quadragesimæ, illa voluntas tantum habebit unam speciem malitiae. Si vero tempus illud esset pro quo con-

current et urgerent omnes illæ obligaciones, tunc concedo voluntatem illam habitu ram tres malitias, ex quibus illa, quæ est contra justitiam, videtur magis propria et intrinseca, alia vero magis accidentaria et extrinseca.

16. Tertio colligitur, quid dicendum sit ad inconveniens illatum de commissione cujuscunque peccati mortalis, quod nimirum præter malitiam propriam habeat semper tres malitias contra tres alias obligationes. Dicendum est enim, quoad malitiam injustitiae, seu injuria divina, verum esse eam proprie ac formaliter includi in quolibet peccato mortali, ut apud me convincit argumentum factum, quia, si lex justitiae respectu Dei obligat ad satisfaciendum, supponit injuriam factam; ergo multo magis obligaret, ut non fieret; haec autem lex specialis est, et ejusdem virtutis; ergo violatio ejus infert speciale malitiam. Nec refert quod haec circumstantia generalis sit omnis peccati mortalis, quia non est generalis tanquam illi addita, sed tanquam constituens in esse peccati mortalis, ut sic; nam objectum creatum per se non sufficit ad peccatum mortale perficiendum. Denique haec eadem est malitia aversionis, a qua peccatum mortale habet speciale gravitatem suam. Quoad malitiam vero contrariam charitati Dei, dicendum est, per se loquendo ac regulariter, illam non esse in quolibet peccato mortali formaliter et specificie distinctam a priori malitia injuria divina, sed solum esse generalem circumstantiam inclusam in omni peccato. Si vero continget hominem peccare mortaliter eo tempore, quo aliunde ex speciali titulo, et obligatione charitatis Dei tenebatur Deum super omnia diligere, tunc verum est peccatum illud ex circumstantia temporis habere speciale malitiam contra charitatem Dei; quia illa circumstantia non est generalis, sed valde specialis, et habet propriam ac specificam deformitatem. Et ita servatur eadem proportio cum doctrina data de peccato impenitentiae, ut facile ex dictis patet.

17. Addo vero, eos, qui negant speciale præceptum pœnitentiae ad justitiam pertinens, et admittunt illud ex sola Dei charitate, si consequenter loquantur, concessuros esse, in quolibet peccato mortali includi speciale malitiam contra charitatem Dei, quia tunc illa malitia esset, quæ primo constitueret peccatum mortale, ut sic; et alia ratio facta de ratione injustitiae, tunc haberet locum in cha-

SECTIO III.

Utrum præceptum pœnitentiae naturale sit, vel positivum.

1. *Pœnitentiae præceptum divinum est.* — *Opinio affirmans pœnitentiam esse de jure naturæ.* — Certum est, ac per se notum, præceptum hoc divinum esse; nam antiquius est omni humano, imo hominum voluntates prævenit, ipsumque etiam Adamum obligavit. Denique per nullam humanam potestatem auferri vel dispensari potest. Difficultas ergo est, an sit divinum naturale, an vero sit positivum, et ex libera Dei voluntate ortum. Quod enim prioris generis sit, videtur probari, quia ante legem scriptam nulla fuerunt præcepta divina positiva, propter quod tempus illud dicitur fuisse legis naturæ, in quo tempore etiam hoc extitit præceptum. Item quia præcepta justitiae et charitatis naturalia sunt proportionate, id est, præcepta justitiae moralis et humanæ, et amicitiae etiam seu benevolentiae connaturalis homini, ut sic, connaturalia sunt etiam respectu humanæ naturæ per se ac nude sumptæ; præcepta autem justitiae, ac charitatis infusæ ac divinæ connaturalia sunt homini, ut elevato per gratiam ad finem supernaturalem. Præceptum autem hoc pœnitentiae per se ac primario est præceptum cuiusdam justitiae infusæ, quæ natura sua obligat ad resarcendam injuriam Deo factam; est ergo præceptum illi connaturale. Idemque argumentum cum proportione fieri potest de charitate. Atque eadem ratione, etiam si homo fuisset conditus in puris naturalibus, et in eo statu peccaret mortaliter, obligaretur, per se loquendo, ad se convertendum in Deum, eique satisfaciendum, ut posset; tunc autem præceptum illud non esset positivum divinum, quia ille status in puris naturalibus non requirit haec præcepta; fuisset ergo illud præceptum naturale; ergo eadem ratione in statu et ordine gratiæ præceptum pœnitentiae supernaturalis est connaturale ipsi gratiæ, seu homini, ut illustrato per fidem. Favetque huic parti D. Thomas supra, q. 84, art. 7, ad 4, quatenus ait, *de jure naturali esse, quod aliquis pœniteat de malis, quæ fecit.* Et in eodem sensu, q. 86, art. 6, ad ultimum, dicit sacramentum pœnitentiae aliquo modo fuisse in lege veteri, quatenus pœnitentia, quæ de jure naturali est, aliquam determinationem habuit in ea lege, prout ipse etiam dixerat

18. *Objectio. — Solvitur.* — Denique eadem proportione dicendum est de malitia contra charitatem propriam; nam per se etiam, ac regulariter, non quoties homo mortaliter peccat, committit speciale malitiam contra charitatem propriam, sed tantum generali quadam ratione. At vero si in illo speciali tempore, pro quo obligat hominem præceptum charitatis propriæ ad providendum animæ suæ, et cavendum periculum æternæ mortis, ipse de novo mortaliter peccaret, ex circumstantia talis temporis haberet peccatum illud speciale malitiam, quia illa jam non est generalis circumstantia, sed specialis, addens peculiarem malitiam. Et ideo dixi duplum posse contrahi speciale malitiam ex generali circumstantia, scilicet, vel directa intentione agendo contra illam, vel eam violando in illo speciali tempore, pro quo inducit propriam obligationem, quia jam tunc non sumitur ut generalis, sed ut specialis circumstantia; atque hoc modo doctrina data semper et in omnibus cum eadem proportione vera existit.

19. *Objectio. — Solvitur.* — Dices: cur ratio charitatis propriæ non obligat hominem semper et pro semper speciali obligatione, ut non se occidat spiritualiter, vel privet gratia, sicut obligat aliquando ad reparandam illam? Respondetur, quia non semper est homini aequæ necessarium esse in gratia, neque aequæ periculosum cadere ab illa. Unde, sicut ex vi charitatis propriæ non obligatur homo, qui est in peccato, ad agendum statim pœnitentiam, et deserendum illum statum, sed solum quando vel extrema, vel gravis necessitas ita urget, ut damnum fiat mortaliter irreparabile, ita etiam ex hoc præciso titulo charitatis propriæ non inducit semper et omni tempore speciale obligationem non peccandi, vel non amittendi gratiam, ita ut eo titulo incurritur specialis malitia, sed tunc solum, quando ratio, et tempus specialis necessitatis occurrit.

in q. 84, art. 7, ad 2; ubi Cajetanus etiam hoc sentit; et Soto, d. 14, q. 1, art. 7; et Cano, relect. de Pœnit., part. 3. Alii etiam Scholastici ita loquuntur, ut Alensis, 4 part., q. 18, memb. 2, art. 3, § 2; Bonavent., in 4, d. 17, 2 part., art. 3, q. 2; Richard., art. 2, q. 3; Major, q. 9; Marsil., in 4, q. 42, art. 1, et q. 48. Idem tenet Vega, lib. 13 in Trident., c. 20, et Jacob. Latomus, in art. 3 contra Lutherum.

2. *Opinio affirmans esse de jure positivo.* — Contraria vero pars, scilicet præceptum *hōe esse* positivum, suadetur primo, quia præcepta naturalia in præceptis Decalogi continentur, vel formaliter, vel virtute; hoc autem præceptum pœnitendi in nullo præceptorum Decalogi continetur formaliter, ut per se constat; neque etiam potest per evidenter consequentiam ex aliquo illorum colligi, ut virtute in eis contineri dicatur; ergo. Secundo, præcepta naturalia immutabilia sunt, vel saltem secundum ordinariam legem, et providentiam Dei non mutantur, seu auferuntur; sed hoc præceptum pœnitentiae mutabile est; potuit enim Deus non exigere ab hominibus formalem pœnitentiam peccatorum, sed sola dilectione contentus esse; potuit etiam per solam attritionem eos justificare, non præcipiendo contritionem. Jam etiam in lege gratiæ facta est mutatio in hoc præcepto; nunc enim non obligat simpliciter præceptum contritionis, sicut antea obligabat, nam si quis per attritionem cum sacramento justificatus sit, jam non tenetur ad contritionem; in quo non cum uno vel altero homine dispensatum est, sed generali et ordinaria lege pro omnibus hominibus hujus temporis id stabilitum est; ergo signum est hoc præceptum non fuisse absolute de lege naturæ. Tandem, vel lex naturalis obligat ad actum pœnitentiae propter naturalem rectitudinem humanae voluntatis; et hoc non, quia ad hoc sufficeret cessatio a peccando, et nova vita, seu propositum deinceps recte operandi; nam sicut bonus habitus excludit pravum, ita boni actus sufficiunt ad excludendam inordinationem, quæ relicta fuit in voluntate. Vel obligat propter satisfaciendum Deo; et hoc etiam non, quia nulla satisfactio hominis, etiam ex gratia operantis, est æquivalens; sed necesse est, ut illam Deus gratis acceptet, quod non facit, nisi per aliquam legem, qua suam voluntatem declarat; ergo sine aliqua lege positiva Dei non potest intelligi obligatio hujus præcepti. Atque ita op-

natus est Medina, Codic. de Pœnit., tract. 1, q. 2, art. 2, post medium.

3. *Tertia opinio inter utramque media, et earum reconciliatio, vera censetur.* — Inter has sententias medianam viam tenendam censeo quæ fortasse potest esse earum conciliatio. Aliud est enim querere, an obligatio satisfaciendi Deo pro injuria illata per peccatum, sit ex intrinseco naturali jure; aliud vero, an modus satisfactionis per formalem pœnitentiam et contritionem oriatur etiam ex intrinseca rei natura, ideoque idem præceptum naturale, obligans ad satisfactionem, obliget etiam ad talem satisfactionis modum, vel necessarium fuerit hanc determinationem esse ex peculiari institutione divina.

4. *Præceptum satisfaciendi Deo pro injuria illata naturale esse.* — *Conclusio prima.* — *Objectio.* — Solvitur. — Circa priorem partem dicendum censeo, præceptum satisfaciendi Deo pro injuria illata per peccatum, naturale esse, satisfaciendi, inquam, quantum homini possibile est, quia præcepta non dantur de rebus impossibilibus. Hanc conclusionem intendunt præcipue auctores prioris sententiae. Et eam non negat Medina, sed potius expresse eam distinguit et concedit. Et sufficienter probatur argumentis primæ sententiae. Quorum summa et ratio a priori est, quia omnis justitia ad alterum, servata proportione, intrinsece et naturaliter obligat ad satisfactionem injuriæ illatae, quia obligat ad medium constituendum in suo objecto, id est, ad æqualitatem resarcendam, quam injuria abstulerat. Dices: hac ratione probaretur, etiam in puris naturalibus dari hoc naturale præceptum, quia peccatum in illo statu etiam esset injuria Dei; consequens autem videtur falsum, quia satisfactio Dei est quid omnino supernaturale, pertinens ad ordinem gratiæ. Respondetur, quantum est ex vi peccati, eamdem obligationem oriri etiam in puris naturalibus; an vero tunc excusaretur homo propter impotentiam, vel ad quid obligetur homo in tali statu ex vi talis præcepti, constabat ex dicendis.

5. *Nullum actum peccatoris esse ex natura sua sufficientem dispositionem pro injuria Deo facta.* — *Conclusio secunda.* — Circa posteriorem partem imprimis existimo, nullum actum, qui possit fieri a peccatore etiam per auxilium gratiæ, esse ex se et ex natura sua sufficientem satisfactionem pro injuria facta Deo per peccatum. Hanc assertionem ponit expresse Medina, et auctores citati in prio-

ri sententia eam non negant, sed alii locis illam docent, ut latius ostendi, et probavi in 1 tom. 3 partis, disput. 4, et ideo hic plura non addo. Atque hinc infero, quamvis justitia de se nata sit obligare ad condignam satisfactionem, tamen in præsenti casu vel non obligare hominem, vel (quod perinde est) excusari hominem ab hujusmodi obligatione propter impotentiam; sicut inter homines, qui alterum occidit, ex vi justitiae obligaretur ad vitam reparandam, si posset; tamen propter impotentiam non obligatur, seu excusat.

6. *Hominem gratia adjutum posse de congruo satisfacere, et ad id teneri.* — *Conclusio tertia.* — Qui alteri damnum intulit, tenetur illud resarcire in bonis ejusdem ordinis. — Ulterius vero dico, quamvis non possit homo condigne satisfacere, tamen excitatum et adjutum divina gratia, posse aliqualiter seu imperfecte, seu de congruo, ut vocant, satisfacere, ac proinde ad hujusmodi satisfactionem, supposita possibilitate, obligari ex lege connaturali ipsimet gratiæ. Priorem partem suppono ex dictis in primo tomo, loco citato. Et ex hac priori parte sequitur manifeste posterior (supposita prima assertione), quia ex vi ejusdem legis justitiae, qua obligatur homo ad condignam satisfactionem, si potest eam exhibere, obligari etiam, si non possit integrum, saltem eam, quam possit, exhibere, præsertim si servetur aliqua proportio in eodem genere seu ordine rerum. Hoc addo, ut abstineam ab illa questione, an teneatur quis satisfacere, vel restituere damnum in bonis superioris ordinis per bona inferioris ordinis, quando non potest facere per bona ejusdem ordinis. Qnamvis enim probabile sit etiam tunc teneri hominem ad satisfaciendum prout potest, infamiam, verbi gratia, pecuniis compensando, multo tamen certius est dari hanc obligationem in bonis ejusdem ordinis, etiam si inæqualis et insufficiens futura sit. Ut si quis alium infamavit, licet non possit integre infamiam tollere, si tamen potest minuere, vel efficere ne augeatur, tenetur id facere. Et qui alteri contumeliam fecit, quamvis non possit integre reparare honorem, tenetur tamen quod in se est facere ad exhibenda signa honoris, quibus prior injury, prout fieri poterit, resarcitur. Et ratio omnium est, quia justitia, quæ obligat ad æqualitatem faciendam integræ, si possibilis est, consequenter vel a fortiori obligat ad faciendam illam ex parte, seu inæqualitatem minuendo, quan-

tum possibile est. Sic igitur in præsenti eadem proportione judicandum est de satisfactione Deo exhibenda; nam homo peccando, quamdam contumeliam Deo intulit, contra ejus honorem et dignitatem ultimi finis; et, quamvis non possit condigne satisfacere, potest tamen per auxilium gratiæ ad Deum converti, seque totum illi submittere, eumque ut ultimum finem, quantum potest, honore rare; quæ satisfactio licet imperfecta sit ex parte hominis, tamen ex parte ipsius Dei merito dici potest esse in bonis ejusdem ordinis. Tenetur ergo homo, ex naturali lege justitiae ad Deum, illam exhibere. Et confirmatur inductione, seu exemplis non dissimilibus. Non enim potest homo condignas Deo agere gratias pro beneficiis acceptis, debet tamen referre quas potest. Item non potest tribuere Deo adorationem, et cultum condignum tantæ majestati; tenetur tamen, prout potuerit, colere. Sic igitur dieendum est in præsenti de satisfactione pro peccato; est enim hic quidam honor, seu cultus Deo debitus speciali quodam et quodammodo magis rigoroso titulo justitiae, ratione injuriæ illatae.

An obligatio satisfaciendi Deo ex natura rei sit determinata ad formalem actum contritionis.

7. *Pœnitentiam ex divina ordinatione esse proportionatam ad satisfaciendum Deo.* — *Conclusio quarta.* — Adhuc vero superest declarandum, an hæc obligatio satisfaciendi Deo ex natura rei absque alia ordinatione divina sit determinata ad formalem actum pœnitentiae, seu contritionis. Duos enim actus in superioribus distinximus. Unus est voluntas satisfaciendi, quæ est veluti intentio seu actus imperans; et de hoc actu manifestum est cadere sub obligatione dictæ legis naturalis absque alia speciali ordinatione divina, si in prædicta abstractione et generalitate sumatur. Alius actus est formalis detestatio actus peccati per contritionem, quæ est veluti actus imperatus, ipsaque satisfactionis exhibitio; et de hoc actu inquirimus, an lex ipsa justitiae, quæ ex se obligat ad satisfaciendum Deo, obliget etiam ad satisfaciendum tali modo, seu per talem actum. Et ad hoc dicendum est ultimo, hunc quidem actum ex se et natura sua esse valde proportionatum ad hanc satisfactionem exhibendam, absolute tamen non esse simpliciter necessarium absque speciali ordinatione divinæ voluntatis, determinantis talem satisfactionis modum. Prior pars

sæpe tradita est in superioribus, cum ostenderemus honestatem, utilitatem et necessitatem actus pœnitentiae. Nam ille actus est proportionatus ad satisfaciendum pro injuria, qui est etiam aptus ad obtainendam veniam; sed nullus est actus aptior ad veniam imputrandam, quam detestatio et dolor de injuria illata, maxime si procedat ex vero affectu ad eum, qui injuriam passus est; est igitur in actu contritionis ex se, et ex natura sua, magna proportio ad hanc satisfactionem exhibendam. Quod vero non sit absoluta necessitas sine Dei ordinatione (quod in altera parte dicebamus) probant, ut opinor, sufficienter argumenta secundæ sententiæ; et ex solutionibus argumentorum prioris opinionis magis confirmabitur, et declarabitur. Ac denique nullum est principium simpliciter necessarium ex via equitatis justitiae etiam infuse et supernaturalis, ex quo necessaria consecutione inferri possit, justitiam ipsam per se obligare ad satisfaciendum per hunc actum.

8. *Quorundam responsio. — Rejicitur.* — Dicunt aliqui, hunc actum per se et vi sua expellere peccatum absque alia acceptatione Dei, atque ita ex se tollere inæqualitatem et reparare æqualitatem; ac propterea justitiam ipsam de se ad illum obligare. Sed hæc responsio et falsum assumit, ut in citato loco primi tomi ostendi, et male infert; quia, si ille actus esset sufficiens ad illum effectum, etiam actus solius dilectionis per se sufficeret; ergo ex sola natura rei non potest oriri obligatio ad formalem actum pœnitentiae, seu contritionis. Quando enim ex duobus actibus alter sufficit ad integrum satisfactionem faciendum, neuter eorum determinate cadit sub præceptum satisfaciendi, neque ambo simul, sed unus vel alter arbitrio satisfacentis. Atque hoc a fortiori procedit in satisfactione imperfecta; nam quando satisfactio est æqualis, magis esse solet ex natura sua determinata ad unum vel alium modum; quando vero est de se insufficiens, modus satisfactionis magis pendere solet ex voluntate ejus, cui fit satisfactio, quia debet illa esse contentus. Cum ergo ad hoc non cogatur ex vi satisfactionis, quia insufficiens est, oportet ut sit ex aliqua libera pactione vel ordinatione. Ita ergo est in præsenti; nam, cum satisfactio hominis ad Deum ex se sit insufficiens, nullus modus satisfactionis est de se determinatus tanquam necessarius, sed quem Deus ipse determinat, seu quo vult esse contentus.

9. *Corollarium. — Atque hinc fit, hoc præ-*

ceptum contritionis in particulari non ita esse naturale, ut excludat omnem Dei determinationem aut ordinationem, sed esse naturale formaliter (ut sic dicam) quoad rationem satisfactionis; at vero materialiter quoad talem modum satisfactionis esse ex divina ordinatione; utrumque enim horum satis constat ex dictis. Non deerit fortasse quispam, qui, etiam circa talem modum satisfactionis per contritionem, præceptum ab institutione seu ordinatione distinguat, et præceptum dicat esse naturale, supposita ordinatione Dei, qua declaravit se velle talem modum satisfactionis, et nulla alia fore contentum. Hæc enim duo possunt intelligi formaliter diversa. Aliud est enim designare hunc modum satisfactionis, ut unicum sibi placitum, aliud vero obligare ad illum exhibendum. Dicitur ergo illud prius pendere ex libera Dei voluntate et determinatione; et hanc solam reddi posse causam, ob quam nunc sit necessarius actus formalis contritionis præter actum amoris, et neuter perse sufficiat; facta autem illa divina determinatione, obligationem statim oriri ex natura rei, ex ipsa lege justitiae. Juxta quam considerationem dicitur etiam necessitatem præcepti in hoc particulari actu oriri ex necessitate medii, et hanc fuisse voluntariam Deo; illa vero supposita, necessitatem præcepti esse omnino naturalem. Hic modus dicens probabilis est, et fortasse est intentus ab auctoribus prioris opinionis. Nihilominus tamen non videtur necessarium hæc tam scrupulose distinguere, quia vix potest concipi, ut hæc ordinatio, quæ necessitatem medii inducat, a præcepto prescindatur, ut latius infra ostendam, tractando de præcepto confessionis.

10. *Satisfactio rationibus primæ opinionis. — An in lege naturæ fuerit facta determinatio pœnitentiae ex institutione positiva.* — Ad rationes igitur prioris opinionis respondetur, ut hoc præceptum a principio fuerit in lege naturæ, satis esse quod sit præceptum naturale modo explicato; nec ratio, aut lex naturalis justitiae plus ostendit; nam lex justitiae non dat homini potestatem satisfaciendi, sed vel supponit illam, vel, si hæc desit, solum potest præcipere eam satisfactionem, quam alter rationabiliter exigit. Petitur tamen in illis rationibus, quomodo potuerit in lege naturæ lex ipsa justitiae ad Deum obligare determinate ad hunc actum, cum in illo statu nulla fuerit determinatio facta ex peculiari institutione positiva. Respondeatur etiam tune

factam esse determinationem illam a Deo; nam sicut Deus revelavit Adæ alia ad salutem necessaria, ita etiam revelavit hanc suam voluntatem, et determinationem, quæ ad posteros per traditionem manavit. Atque ita illa veritas, quam Christus prædicavit: *Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis*, a principio fuit intimata Adæ, semperque fuit a fidelibus credita; sicut enim semper fuit Deus propositus fidelibus, ut justificator et remissor peccatorum, ita etiam fuit propositus modus et via justificationis per pœnitentiam; et inde fuit cognitio hujus veritatis per continuam traditionem a patribus ad filios usque ad tempus legis scriptæ conservata. In qua, inter alia præcepta moralia, hoc sæpe traditum fuit, ut constat ex supra adductis, cum ageremus de necessitate medii pœnitentiae. Imo et per cærimonialia præcepta aliquam determinationem accepit, quantum ad modum pœnitentiae exterioris et significationem interioris pœnitentiae. Et hoc est, quod intendit D. Thomas in locis adductis.

11. *Commune dictum exponitur.* — Quod ergo communiter dicitur, in tempore legis naturæ ante legem scriptam non fuisse data aliqua specialia præcepta positiva, nec determinationem præceptorum naturalium, sed hanc relictam esse hominum dispositioni, hoc, inquam, intelligendum est præcipue de actibus externis, et quoad particulares cærimonias sacrificiorum et sacramentorum, ut in superiori tomo latius declaravi. At vero quoad interiores actus, quamvis non fuerint præcepta positiva, sed connaturalia ipsis virtutibus fidei, spei, charitatis, pœnitentiae, etc., negari non potest, quin fuerit aliqua determinatione talium actuum, quoad materiam eorum, ut patet in spe, quæ determinata fuit ad sperandam a Deo justitiam, remissionem peccatorum, et præmium honorum operum; quæ spes supponit aliquam præmissionem et ordinationem Dei ex libera ejus voluntate pendentem. Sic ergo pœnitentia, et ejus obligatio supponit ordinationem Dei exigentis satisfactionem pro peccato per pœnitentiam, et non promittentis aliter remissionem ejus.

12. *Quid si Deus nullam determinationem adhiberet, sed tantum declararet se peccatis offendi.* — Tunc maneret obligatio diligendi Deum super omnia, et faciendi aliquid cum auxilio gratiæ. — *Non tamen ad formalem actum pœnitentiae.* — Sed quid, si fingamus

est futuram fuisse tunc obligationem faciendi aliquid ex parte hominis cum auxilio Dei, ad obtainendam reconciliationem cum Deo, et satisfaciendum illi prout posset, ut probabilitas suadet ratio facta; et præterea, quia non semper necessaria est certitudo effectus, seu consecutionis finis, ut homo teneatur causas applicare seu media adhibere, sed sufficit interdum probabilis spes. Quo modo obligatur homo sèpe ad petendum a Deo, etiamsi non sit certus se consecuturum quod petit. Ergo idem potest intelligi in prædicto casu. Non existimo tamen tunc futuram fuisse obligationem specialem exercendi formalem actum pœnitentiae, qui est contritio et detestatio peccatorum; quia licet homo teneretur procurare reconciliationem cum Deo, ad quam spectat ille primus actus virtutis pœnitentiae, qui est voluntas expellendi a se culpam, nihilominus non teneretur existimare hunc actum dolendi de peccato esse sibi necessarium ad illum effectum, et posset probabiliter credere actum dilectionis sibi sufficere. Item posset adjungere instantem petitionem veniae, et propositum melioris vitæ; ergo nullum est sufficiens principium, unde posset concludi tunc præcisa obligatio ad illum actum, sed tantum utilitas, vel congruitas. Atque ita magis constat hoc præceptum contritionis, ut sic, quamvis naturæ sit, non insurgere, donec Deus destinet illum actum, ut necessarium ad eam satisfactionem, quam ipse pro peccato postulat.

13. Quid in statu puræ naturæ.—Tandem ex his intelligitur, quid dicendum esset in statu puræ naturæ (nam hoc etiam in argumentis prioris sententiae postulatur); cum eadem enim proportione loquendum est. Nam etiam tunc teneretur homo de se ad satisfactionem pro peccato exhibendam prout posset, et ad expellendum a se peccatum, si aliqua via id assequi posset. Probabile namque est, quod in eo statu pertineret ad providentiam Dei, naturæ et fragilitati hominum accommodatam, ordinare aliquem modum, quo posset homo veniam peccati impetrare, sive per amorem naturalem Dei, et dolorem peccati illi proportionatum, sive etiam per alios actus. Quamvis enim hoc genus providentiae non possit habere locum, sine aliqua liberalitate et gratuito beneficio Dei, nihilominus non excedit suavem Dei providentiam, naturæ hominis consentaneam etiam pro illo statu. Necessarium tamen esset, ut homini constaret aliqua via de tali voluntate et determina-

tione Dei; et tunc sine dubio teneretur ex vi naturalis legis justitiae ad eam satisfactionem, vel dispositionem præstandam, quam Deus designaret. Et verisimile est, naturalem pœnitentiam peccati aptissimam fuisse futuram in illo statu ad hunc finem seu effectum. Si tamen Deus specialiter illam non designaret, nec de remissione peccati aliquid hominem docuisset, sed solum naturali discursui illum reliquisset, non video unde possit sufficienter colligi pro tali statu naturale præceptum pœnitentiae formalis; quia etiam tunc posset existimari sufficiens dilectio, et petitio veniam, etc.

14. Satisfit argumentis secundæ opinionis.—*Solutio ad primum.*—*Rejicitur.*—*Vera solutio.*—Argumenta secundæ opinionis procedere possent contra ea quæ diximus in primo puncto; et ideo illis satisfaciendum est. Circa primum ergo argumentum Vega, lib. 13 in Trident., c. 20, laborat, ut hoc præceptum revocet ad aliquod ex præceptis Decalogi, et tandem dicit reduci ad quintum præceptum non occidendi; quia, si homo tenetur alios non occidere, multo magis seipsum; et si tenetur non se occidere corporaliter, multo magis spiritualiter. Sed non placet, tum quia est reductio nimis remota et metaphorica; et eodem modo dici posset illo præcepto obligari hominem ad non peccandum mortaliter, ne se spiritualiter occidat. Tum etiam, quia hoc modo non explicatur hoc præceptum, ut continens justitiam ad Deum, sed charitatem ad seipsum. Unde simil modo facilius reduci posset ad idem, vel ad septimum præceptum Decalogi, quatenus continent justitiam ad alterum, ad quam spectat satisfacere unicuique pro offensa illata. Veritas tamen est, non oportere, ut omnia specialia præcepta legis naturæ in Decalogo contineantur. Quod recte notavit Cano, dict. relect. de Pœnit., p. 3. Sufficit enim, ut ex principiis naturaliter notis colligatur, vel certe ut ad ipsam principia pertineat. Sic enim præceptum dilectionis Dei, vel proximi, ut est speciale, non continent formaliter in mandatis Decalogi, sed est potius principium et radix illorum. Alia vero sunt præcepta magis particularia, quæ ex præceptis Decalogi per consequencias deducuntur. Præceptum ergo pœnitendi, seu satisfaciendi Deo pro peccato, radicaliter quidem continentur in præcepto dilectionis Dei; formaliter vero est quædam lex naturalis justitiae, quæ reduci potest ad præceptum colendi et honorandi Deum.

15. Solvitur secundum argumentum.—Circa secundum argumentum Medina supra concedit hoc præceptum contritionis non esse ita naturale, quin dispensabile sit. Verumtamen, licet res ipsa, quam docere intendit, vera sit, modus tamen loquendi est impropus. Obligatio ergo satisfaciendi Deo pro injuria illata est naturalis, ut non possit in eam cadere dispensatio magis quam in alia naturalia præcepta, quia non habet minus intrinsecam honestatem. Nihilominus tamen potest Deus cedere juri suo et remittere offensam sine ulla hominis satisfactione; et tunc quidem cessabit obligatio in homine, non tamen propter dispensationem, sed propter materiae mutationem. Sicut inter homines potest unus remittere offensam sine satisfactione alterius, in quo statim cessat obligatio, non quia aliis dispensem, sed quia materia satisfactionis tollitur. Simili etiam vel facilitiori modo posset Deus non designare contritionem ad hanc satisfactionem, sed aliis actibus esse contentus; et tunc cessaret etiam obligatio contritionis, non quidem propter dispensationem, sed propter mutationem materiae; jam enim ostensum est præceptum illud per se ac nude sumptum non obligare ad contritionem, sed solum supposita determinatione divina designante talem actum ad suam satisfactionem. Et hoc fortasse modo nunc facta est mutatio in necessitate contritionis, ut postea dicemus; hujusmodi autem mutatio non repugnat naturali præcepto, quia proprie non fit in ipso, sed in materia ejus.

16. Circa tertium argumentum imprimis dicitur, pœnitentiam non solum esse necessariam propter tollendam inordinationem aversionis, quæ est respectu Dei; sed etiam ad tollendam inordinatam conversionem ad creaturam, quæ etiam manet per modum habitus, quendam peccatum non remittitur. Est enim considerandum, peccatum posse relinquere in voluntate inordinationem naturalem quasi physicam, quæ consistit, vel in privatione habitum virtutum, vel in inclinazione habitus mali, vel alterius præiæ dispositionis per peccatum acquisitæ; et hæc inordinatio tolli posset sine formalí pœnitentia, ut argumentum probat. Hoc tamen procedit ex hypothesi, quod homo faciat actus bonos sufficientes ad comparandam virtutem acquisitam, vel tollenda prædicta impedimenta, antequam deleatur peccatum. Quæ suppositione aliunde habet difficultatem, quia homo sine gratia non potest operari virtutem; sed

SECTIO IV.
Urum præceptum pœnitentiae semel tantum in vita obliget.

1. Quoties homo post pœnitentiam peccat, tenetur iterum conteri.—Potest hæc quæstio intelligi circa eadem, vel circa diversa peccata. Et prior sensus est formalis atque intentus; nec in posteriori est aliqua difficultas. Nam certum est, quoties homo post contritionem priorum peccatorum iterum peccat, iterum obligari ad pœnitentiam; sicut quoties furatur, tenetur restituere, cum sit similis inæqualitas, ex qua consurgit obligatio justitiae. Ad hoc enim supponimus pœnitentiam hoc modo esse iterabilem, semperque posse habere eundem effectum, quod supra demonstratum est. Solum posset quis dicere, esse liberum homini, quamvis peccata multiplicantur, eorum pœnitentiam differre, ut de omnibus unam contritionem, et satisfactionem exhibeat in fine vitæ; atque hoc modo semel tantum obligari ad contritionem, etiam circa diversa peccata. Sed de hoc postea videbimus, an scilicet sit licita homini tanta dilatio; tamen illa posita, jam tunc multa peccata accipiuntur per modum unius integræ debiti, et non per modum plurium, pro quibus sigillatim satisfaciendum sit,

An circa eadem peccata pœnitentia semel tantum obliget in vita.

2. Ratio dubitandi. — Ratio ergo dubitan-
di esse potest, quia homo per pœnitentiam
semel exhibitam non satisfacit condigne; ergo
ad hoc manet in illo obligatio amplius satisfa-
ciendi, vel pœnitendi. Item, quia ratione cu-
juscunque peccati mortalis tenetur homo ad
contritionem eliciendam; contingit autem
hominem post multa peccata unam de omni-
bus habere contritionem; ergo non est veri-
simile per illam semel exhibitam satisfacere
huic præcepto. Tenetur ergo saltem toties
contritionem elicere, quoties mortaliter pec-
cavit. Tandem, si aliqua esset ratio, ob quam
semel tantum obligat hoc præceptum, maxime
quia per contritionem semel habitam pecca-
tum remittitur, et de peccato semel remisso
non tenetur homo amplius conteri; at hoc pos-
teriorus falso est, quia saepè tenetur de pec-
cato remisso contritionem habere, ut supra
diximus de peccato remisso per solum amo-
rem absque formalis pœnitentia; et in lege
gratiæ, quamvis peccatum sit remissum per
sacramentum confessionis cum sola attritione,
adhuc tenetur homo ad contritionem ha-
bendam; quia, cum præceptum contritionis
sit naturale, et ad perfectionem internæ jus-
titiae pertineat, non est verisimile fuisse sub-
latum in lege gratiæ; fuisse autem sublatum
si non obligaret saltem post confessionem.

3. Prima opinio. — In hac re fuit opinio
Theologorum antiquorum dicentium hoc præ-
ceptum sæpius obligare, quoties scilicet pec-
cata practice memorie occurunt, etiam post
quam remissa sunt. Ita tenet Alex. Alens., 4
part., q. 68, memb. 2, alias q. 17, memb. 2,
art. 2, § 2; Bonav. in 4, d. 16, art. 3, q. 2;
Rich., d. 14, art. 9, q. 1; et ibi Gabr., q. 3,
art. 3; et Palud., d. 17, q. 1, art. 3, ubi id
insinuat D. Thom., q. 3, art. 1, quæstiunc. 4.
Qui tamen non simpliciter loquitur, sed sta-
tim addit: *Præcipue si occurrat articulus
mortis, vel alia necessitas.* Eamdem opinio-
nem tenet Sylv., verb. *Contritio*, q. 2; Vi-
guer., in Sum., c. 16, § 4, vers. 11. Citantur
que in hujus sententiae favorem nonnulli an-
tiqui Doctores dicentes, pœnitentiam in hac
vita debere esse perpetuam, Deumque, licet
hominem a culpa solvat, obligare illum ad
perpetuam peccati detestationem, ut ab Hug.
de S. Vict. insinuat, lib. 2 de Sacram., p.
14, c. 1; et Isidor., lib. 2 de Summo bono;
et Aug., lib. de Vera et fals. pœnit., c. 13. A

quo ratio hujus necessitatis insinuatur ex il-
lis verbis Joan. 8, ubi Christus ad adulteram
dixit: *Vade, et amplius jam noli peccare.* In
quibus expendit Augustin. non dixisse Domini-
num: *Ne pecces, sed, nec voluntas peccandi
in te oriatur.* Et subdit: *Quod quomodo servab-
itur, nisi dolor continue in pœnitentia custodiatur?* Hoc enim intelligi non potest de
continuitate physica; ergo debet intelligi de
morali proportionata materiæ, et rei, de qua
agimus. Hæc autem esse videtur, ut quoties
homo practice de peccatis cogitat, ea detes-
tetur; quia necesse est, tunc habere aliquem
actum voluntatis circa illa peccata; alioqui
(ait Gabr.), videretur homo illa parvi pendere,
vel in ea tacite consentire, aut se exponere
periculo consentiendi. Ut ergo eorum com-
placentiam omnino non admittat, tenetur
talium peccatorum contritionem habere. Et
hoc esse videtur, quod Augustin. dixit: *Quod
quomodo servabitur, scilicet, ut voluntas pec-
candi non oriatur, nisi dolor continue in pœnitentia
custodiatur?*

4. De illa iudicium fertur. — *Pœnitentia
perpetua duplex, positiva et negativa.* — *Pœ-
nitentia negativa semper habenda, ex negativo
præcepto.* — Hæc tamen opinio proprie et in
rigore intellecta, ut sonat, vera non est. Unde
advertisendum est ex D. Thoma supra, post
peccata remissa, duobus modis posse intelligi
pœnitentiam esse perpetuam: uno modo ne-
gative, quia talis pœnitentia nec displicere,
nec retractari decet, et ideo censetur perpe-
tuo manere, vel in habitu, vel secundum mor-
alem rationem, quatenus homo censetur
moraliter manere in ea voluntate, quam semel
habuit et nunquam retractavit. Alio modo di-
ci potest pœnitentia perpetua positive et actua-
liter, quia videlicet semper tenetur homo ac-
tus contritionis habere congruis temporibus
de eisdem peccatis. Prior modo verissime di-
citur, pœnitentiam debere esse perpetuam ex
vi præcepti ejus, non quidem affirmativi, sed
negativi. Quod duplice obligationem inducit:
una est, ut nunquam displiceat pœnitentia,
seu contritio prius habita; est enim talis
displicentia intrinseca mala, et huic virtuti
specialiter repugnans, eo quod sit quidam
contemptus ipsius pœnitentie, et virtualis
complacentia in injurya Dei. Alia obligatio
est nunquam complacendi iterum in pecca-
tis, quæ semel displicere, seu, ut nunquam
homo similia velit; nam hoc repugnat pro-
posito non peccandi de cætero, quod in con-
tritione includitur. Unde, si illa complacen-
tia in peccato prius detestato haberetur de
illo, quatenus est injurya Dei, esset formalis-
sime contraria pœnitentie, et speciale pec-
catum illi proxime repugnans; si autem ha-
beatur illa complacentia vel voluntas peccati
(de quo prius est pœnitentia acta) solum sub
specifica ratione ejus, scilicet, ut est adulte-
rium, vel furtum, sic præceptum negativum
non habendi talem actum semper spectat ad
speciale virtutem, cui tale peccatum con-
trarium est; generaliter autem etiam spec-
tat ad virtutem pœnitentie, quatenus prohibet
omnem injuriam Dei. Atque hoc sensu
locuti sunt antiqui Patres de perpetuitate
pœnitentie; quamvis etiam significant aliud,
quod infra explicabimus.

de aliquo objecto cogitat, habere in volun-
tate actum illi objecto proportionatum, sed
potest vel nullum habere, vel solum habere
voluntatem cogitandi de tali objecto; ut
quando homo cogitat de Deo, non statim te-
netur illum super omnia amare, ex vi solius
cognitionis; vel si de beatitudine cogitat, non
statim tenetur elicere actum desiderii, vel
spei illius. Quæ enim singuli potest ratio hujus
obligationis per se, et ex vi solius cogita-
tionis? Vel illa obligatio est quasi per acci-
dens, quatenus illa detestatio necessaria vi-
detur ad vitandum novum aliquod peccatum
per contemptum pœnitentie, aut complacen-
tiam peccati recogniti; et hoc etiam moraliter
loquendo ac regulariter non ita est, tum quia
semper suppetit aliud remedium, vel diver-
tendi cognitionem ad alia objecta honesta,
in quo nullus est contemptus pœnitentie, sed
solum quædam negotio seu simplex non usus
illius, et potius est ille quidam contemptus
talis peccati; et interdum solet esse hoc re-
medium contra tentationes, ut et peccatum
ipsum, et qui ad illud excitat, parvi pendi-
videatur; vel etiam est sufficiens remedium
habere simplicem voluntatem nolendi com-
mittere peccatum illud, quod recognitur,
qui actus non est propria pœnitentia, sed esse
potest actus castitatis, vel justitiae, juxta ma-
teriam peccati recogniti. Tum propterea, quia
etiamsi neutrum horum fiat, facile fieri po-
test, ut nullum sit periculum novi consensus
et complacentie in tali peccato, ut si homo
se sentiat constantem in proposito non pec-
candi; periculum etiam contemptus, moraliter
loquendo, nullum est, cum facile possit
pœnitentia non exerceri hic et nunc, non quia
contempnatur, sed quia non proponitur ut ne-
cessaria. Imo fieri potest, ut licet peccata co-
gitentur, de pœnitentia ipsorum non occur-
rat cogitatio, neque etiam obligatio appli-
candi se ad talem cognitionem.

6. Objectio. — *Cani solutio.* — Dices: ergo
saltem, si cum cognitione peccatorum occur-
rat actualis cogitatio de contritione eorum,
tunc necessarium erit contritionem exerce-
re. Ad hoc Cano, in relect. de Pœnitent.,
p. 4, concedit in eo casu necessarium esse
habere actum contritionis, saltem ad vitandum
peccatum veniale, non tamen ex obligatione
intrinseca præcepti pœnitentie, sed ex aliis
principiis extrinsecis. Unum principium est,
difficillimum scilicet esse ac fere impossibile
continere voluntatem ab omni actu circa ob-
iectum sibi propositum; ergo necesse est, au-